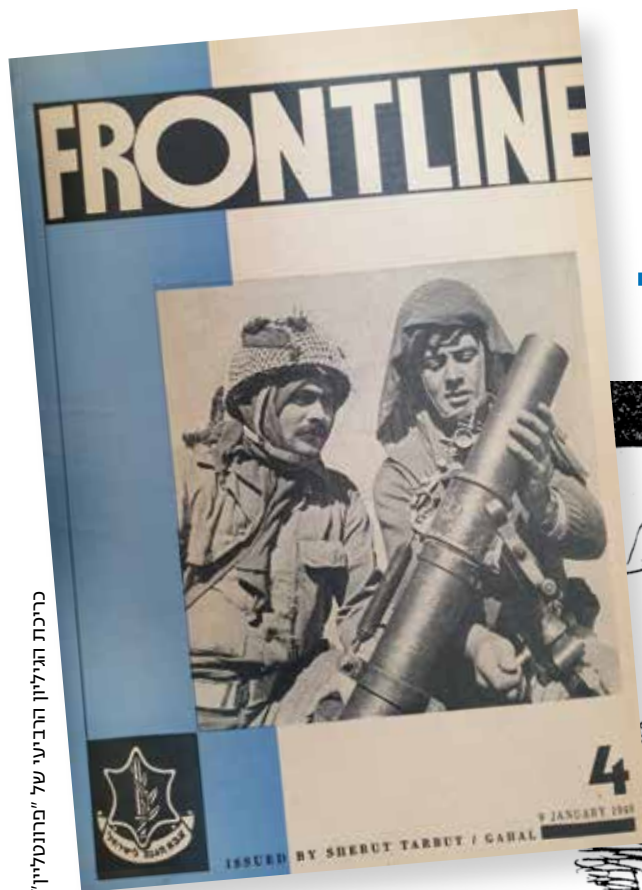

כותרת ראשית או קו חזית?

”פרונטליין” – ביטאון חיילי המח”ל

כריכת הגיליון הרביעי של "פרונטליין"

שיירה צבאית בנוב (פרונטליין, 26.12.1948)

חוץ-לארץ" (מח"ל), והם שרתו בצה"ל בעיקר בחילות שדרשו ידע מקצועי: חיל האוויר, חיל הרפואה, השריון, הים, התותחנים ועוד, בשונה מ"גיוס חוץ-לארץ" (הגח"ל) שהיו עולים שהתגייסו לצבא כחלק מתהליך עלייתם. גח"ל ומח"ל תגברו משמעותית את צה"ל, בעיקר בשלבי המלחמה האחרונים. לנוכח הצרכים הייחודיים שהיו לחיילי המח"ל, הוקם משרד מיוחד תחת משרד הביטחון לטיפול במתנדבים. בין היתר, עסק המשרד בהוצאת ביטאון מיוחד עבורם. הביטאון, שנקרא "פרונטליין", יצא לאור באנגלית, מפני שכ-70% מחיילי המח"ל היו יוצאי ארצות דוברות אנגלית.

בין חזית לצינות

פרונטליין (Frontline), ששמו הוא משחק מילים המשלב בין קו חזית לכותרת ראשית, החל לצאת לאור ב-25 בנובמבר 1948. עורכו היה הרולד (צבי) שיפריץ, מתנדב מארצות הברית, שבמלחמת העולם השנייה ערך את ביטאון החיילים "כוכבים ופסים" (Stars and Stripes) בזירת האוקיינוס השקט. שיפריץ נעזר בעבודתו במרכזי צ'רטוף, מתנדב מח"ל ועיתונאי של "הפלסטיין פוסט" (לימים "הגר'וזלם פוסט"), ושניהם כתבו חלק מן הכתבות. בגיליון הפתיחה, הסבירו העורכים כי לביטאון מטרה כפולה: לסייע לקוראים להבין את זה ומדוע הם בישראל,

ביטאונים צבאיים היו סוגה (ז'אנר) נפוצה בימי מלחמת העצמאות. היו לכך מספר סיבות: תנאי התחבורה והתקשורת גרמו לבידוד יחסי של היחידות השונות, והביאו לצורך של כל יחידה לדיאוג לעצמה גם בתחום חיי התרבות; החיילים, שחשו את משק כנפי ההיסטוריה רצו לכתוב, לשתף ולהנציח את התקופה.

חוג התפוצה של הביטאונים הצבאיים כלל את צה"ל כולו (עיתוני "במחנה" ו"מערכות", הקיימים עד ימינו), וכן עיתונים שהופצו בקרב יחידות שונות, בגדודים ואף בתפוצה מחלקתית. רמת הביטאונים השתנתה בהתאם לרמת הכותבים והעורכים (ביניהם היו גם סופרים יודעים) ובהתאם לאמצעים שעמדו לרשותם. למשל, רמתו של "שריון ופשיטה", ביטאון חטיבה 8, שהוצא לאור בדפוס בעריכת הסופר מרדכי טביב, עלתה בהרבה על זו של עלון השדה המשופל של החטיבה.

מח"ל מהו?

במלחמת העצמאות אלפי מתנדבים, רובם יהודים, הגיעו לארץ כדי לסייע ליישוב במלחמתו. כ-1,000 מתנדבים הגיעו מארצות הברית, כ-700 מדרום אפריקה, כמה מאות מתנדבים נוספים הגיעו מבריטניה, מצרפת, מאמריקה הלטינית ומקנדה. מספרים קטנים יותר הגיעו מסקנדינביה ומארצות נוספות. הם נקראו "מתנדבי

מתנדב מהמח"ל הצרפתי (באדיבות ארכיון הפלמ"ח)

מתנדבי מח"ל (באדיבות ארכיון הפלמ"ח)

החזותי של הביטאון היה ברמה גבוהה, וחלק מדפיו עוטרו על ידי צילה בינדר שהייתה מן השורה הראשונה של המאירים בישראל, ועיטרה לימים את יצירותיהם של אלתרמן, מרים ילן-שטקליס ואחרים. בין הכותבים בו היו רבים שהיו בעלי עבר (ועתיד) אקדמי, ספרותי או עיתונאי, כמו: משה פרלמן (עיתונאי ישראלי-בריטי ומפקד יחידת הקשר לעיתונות במטכ"ל), גרשון ריבלין (לימים עורך "ספר תולדות ההגנה"), או אברהם הרמן (לימים שגריר בווישניגטון ונשיא האוניברסיטה העברית).

בכל גיליון, שנפתח בדבר המערכת, היו כ-15 עמודים. כל גיליון כלל חדשות שנכתבו בנימת גאווה ציונית, אך לא מתלהמת, כיאה לסגנון האנגלו-סקסי המאופק. תדירות הביטאון לא איפשרה לתת ערכון חדשות יומי ולכן החדשות הובאו בצורת כתבות: חיטול מחנות קפריסין עם עליית אחרוני העולים; אימוץ הדגל הלאומי הכחול והלבן; השבויים הערביים ועוד. כתבות אחרות הציגו אספקטים שונים של ישראל. למשל: צורות ההתיישבות השונות (קיבוץ, מושב ומושבה), יהודי עדות המזרח, ספורט, מיעוטים, ארכאולוגיה, ירושלים, ההסתדרות, "ההגנה" ומורשת קרב. בכמה גיליונות הוצגה אישיות ישראלית בולטת: הרמטכ"ל יעקב דורי, שר החוץ משה שרת ואחרים.

חדשות החוץ נכתבו על ידי משה פרלמן, והן עסקו במאורעות כמו שיחות רודוס, או קבלת ישראל לאו"ם. היה מדור בשם "שאלות חיילים" שכלל שאלות ותשובות על נושאים שונים, כגון: מספרי העולים מאז קום המדינה, הרכב הממשלה, מהו המטבע הנהוג בישראל ולמה, האם מותר לאזרחי ארצות הברית להצביע בבחירות בישראל, מקורו של דגל ישראל, העבודה הנעשית במכון וייצמן ועוד. בנוסף, היה במדור מקום לתלונות חיילים: חייל שהתלונן על הקפדה יתרה על משמעת חיצונית ברמה שאינה יאה למתנדבים, נענה שהמשמעת הכרחית בצבא בזמן מלחמה. בסוף הגיליון ניתנה כמה לפרי עטם של המתנדבים: שירים, סיפורים, ציורים וכדומה.

מקום חשוב תפסו הבחירות לכנסת הראשונה (האספה המכוננת) שנערכו ב-25 בינואר 1949. לקראתן הופיעו כתבות אודות המערך

ולהקנות להם ידע רב ככל האפשר על הארץ ושוכניה. בנוסף, הביטאון נועד להיות כלי ביטוי עבור המתנדבים, והעורכים עודדו את הקוראים לכתוב לעיתון.

פרונטליין החל כדו-שבועון, ויצא בתדירות זו במשך כשלושה חודשים, שבמהלכם יצאו שבעה גיליונות. שלושה גיליונות נוספים יצאו כירחונים. בסך הכל יצאו עשרה גיליונות.

כביטאון צבאי שיצא לאור בזמן המלחמה, הוא היה ביטאון מטעם, ושלט בו הנרטיב הציוני והצבאי. מעיון בו, ניתן ללמוד כיצד הרשויות תפסו את המתנדבים, כיצד ניסו להשפיע עליהם ומהו המידע שרצו להעביר אליהם. היה ניסיון לתת למתנדבים רושם טוב על הארץ, על יושביה ועל צה"ל. כמו כן, הקפידו בפרונטליין להביע הכרה והוקרה לחיילי המח"ל, הובלט חלקן של יחידות שבהן שירתו מתנדבים רבים, והובלטו קרבות ומפעלים אחרים שבהם השתתפו חיילי המח"ל.

פרונטליין היה חריג בין הביטאונים שאינם כלל צה"ליים, בכך שקוראיו לא השתייכו ליחידה אחת מוגדרת, והם נבדלו זה מזה במקומות השירות שלהם. בניגוד לביטאונים היחידתיים, נעדרו מפרונטליין הפמיליאריות הדביקה לעיתים של יחידה שחיה בתוך עצמה, ותיאורי הסיוורים, הישיבה במשלטים, ותנאי השטח והאקלים הקשים, שהיו נפוצים אז בביטאונים הצה"ליים. למעשה, לפרונטליין היה אופי פחות צבאי מאשר לביטאונים הצבאיים שיצאו במלחמת העצמאות, ונעדר ממנו הניסיון שהיה נפוץ בביטאונים האחרים להקנות ידע צבאי מקצועי. אף שהייתה משופעת באהבתה לארץ, נקודת המבט של העורכים והכותבים נטתה להיות "חוצנית" משהו. המתנדבים ראו כמעשה ההתנדבות חוויה יוצאת דופן, אך זו הייתה אפיזודה חולפת ולא מרכז החיים שלהם.

חיילים ומתנדבים

כמחצית מן המתנדבים מצפון אמריקה היו בעלי השכלה אקדמית, למרות ששנות המלחמה בעולם ואחר כך בארץ שיבשו את לימודיהם. ואכן, פרונטליין הצטיין ברמה גבוהה. גם חלקו

חיילי המח"ל האמריקאי-קנדי (באדיבות ארכיון הפלמ"ח)

חיילי המח"ל במבצע "יוזאב" (באדיבות ארכיון הפלמ"ח)

שפתון, סומק, לק [...] לזכר ישנם מאפיינים דומים [...]. דמות הצבר מהווה סתירה לאמיתיה הישנה, ולפיה קו ישר הינו המרחק הקצר שבין שתי נקודות. לגביו, הישר הינו מכשול אשר יש להימנע ממנו בכל מחיר. תושבי חוץ, בעמדם לראשונה בתור לאוטובוס תל אביבי, משתאים לנוכח כושר העבירות המופגן על ידי הצברים, אל מול התור, יהא אשר יהא אורכו. הזר, למעט זה המודגל במסורת המקומית, חש חובה לעצמו לעמוד בתור, במשך שעות, עם נוכרים כמוהו. (תרגום מאנגלית של המחבר)

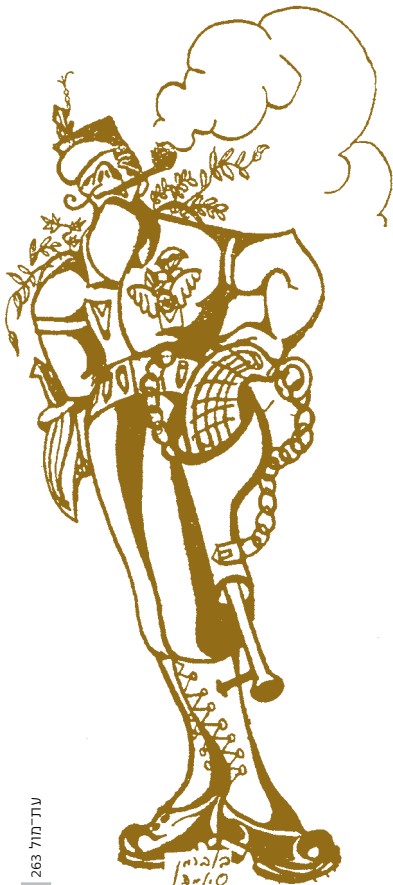
למתנדבים ניתנו עצות שונות: לא לזרוק קליפות תפוזים, שכן ניתן לנצלן לייצור אלכוהול. או הסברים על מושגים ב"עברית" כמו למשל מה זה "שוויצר"?

הפוליטי בישראל, והתוצאות סוקרו באופן חיובי, תוך ציון העובדה שהזוכות במרב הקולות היו מפלגות הזרם המרכזי (הכוונה בעיקר למפא"י), ממש כמו בדמוקרטיה המבוססת שבמערב. ההנחה הייתה שהמתנדבים ירוו נחת מהתבססות הדמוקרטיה בישראל. פרדוקסלית, באותה תקופה בדרום אפריקה, ארץ מוצא של רבים מן המתנדבים - עלתה לשלטון המפלגה הלאומנית.

הביטאון שימש גם אמצעי להפצת הודעות בקרב המתנדבים: ברכת הרמטכ"ל לחג המולד (1948) ולשנה החדשה (1949) עבור המתנדבים הנוצרים, פתיחת סמינר "אוריינטציה" (היכרות והתמצאות בישראל) עבור מח"ל, או הודעה על פתיחת משרד עבור מתנדבים המעוניינים להישאר בארץ.

כיוון שחלק ניכר מן החומר נכתב על ידי המתנדבים עצמם, ניתן ללמוד מן הביטאון גם על מחשבותיהם, חוויותיהם, ההווי שלהם ושל התקופה, וכן על הדרך שבה הם ראו את ישראל והישראלים. הכתיבה תובלה לא פעם בהומור, שכלל גם ביקורת עדינה על תופעות ישראליות:

הצבר הוא בדרך כלל מוטציה - אביו ואמו שייכים לענפים אחרים של המין האנושי. הצברים מופיעים בשני מינים, זכר ונקבה, למרות שכמה נוסעים טוענים שבלתי אפשרי להבחין בין השניים. נקבת הצבר ניתנת לזיהוי בקלות על ידי העדר

"שוויצר" (פרונטליין, 12.12.1948)

"נקבת הצבר" (פרונטליין, 24.3.1948)

תור לאוטובוס תל אביבי (פרונטליין, 24.3.1948)

HOW'S YOUR HEBREW?

How did you enjoy it in Tel Aviv?	איך בליַת בתל־אָביב?
You know, so so.	אַיך ביליַת בתל־אָביב?
What did you do there?	כָּהָה, לֹא רַע.
One evening I went to the movies.	מָה עָשִׂיתָ שָׁם?
By yourself?	עָרַב אֶחָד הֶלַכְתִּי לְקוֹל־נוֹצ.
No. I went with a girl!	בְּעֶצְמִי?
A good-looking girl?	לֹא. הֶלַכְתִּי עִם בַּחוּרָה.
Leave it to me.	לֹא. הֶלַכְתִּי עִם בַּחוּרָה.
What else did you do?	בַּחוּרָה יָפָה?
Plenty.	תִּסְמֹךְ עָלַי.
	מָה עוֹד עָשִׂיתָ?
	הַרְבֵּה, הַרְבֵּה.
	Harbéy, harbéy.

(פרונטליין, 9.1.1949)

בפועל, כ־15 אחוז מהמתנדבים נשארו בארץ. רובם (למשל, חברי תנועות חלוציות) היו בעלי רקע שרמז על כך, שככל הנראה היו עולים גם לולא המלחמה, אך היו גם מתנדבים שנשארו נשים ישראליות, וחזרו איתן לארץ מוצאם. עם הצטמצמות מספרם, פחתה ההצדקה להופעת פרונטליין. בגיליון האחרון, שיצא ב־15 במאי 1949, שנה בדיוק לאחר קום המדינה, עסק דבר המערכת בגאווה בשנה החולפת רבת המאורעות. אף שבגיליון עצמו לא ניתנה כל התרעה לכך שזהו הגיליון האחרון של פרונטליין, ניתן היה לזהות אווירה של סיום תקופה. הכתבה האחרונה עסקה באזרוח לשכת המידע למח"ל, והכתבה הראשית עסקה בגרעין עולים אמריקני שמיועד להתיישבות בקיבוץ. כך, עם התחסלות מסגרת המח"ל, חדלה לתמיד, בקול דממה דקה, הופעתו של ביטאון פרונטליין. ■

הופיע גם מדור בשם "איך העברית שלך?" ובו שיעורים בעברית, בעיקר עברית צבאית שימושית שלא נעדרה הומור. כחלק מן המסר הציוני, שמו בעיתון דגש על היותן של זירות הקרבות חלק מארץ האבות, בין היתר על ידי כתבות שעסקו בעת העתיקה: כתבה על יהושע, או כתבה שנכתבה כביכול בימי החשמונאים. מוטיב נוסף שהובלט היה של הארץ כקיבוץ גלויות. הקו הציוני התבטא בעיקר בתקווה שהמתנדבים יישארו בארץ כעולים. כתבה ארוכה עסקה בקיבוצים סאסא וגשר הזיו, שנוסדו בתום המלחמה, בין היתר, על ידי עולים מאמריקה. ניתנה חשיפה גם לצורות התיישבות שיתופיות פחות, כמו מושב חרות ב' (בית חרות), שנוסד אף הוא על ידי יוצאי אמריקה.

ביטאונים אחרים למתנדבים

בנוסף לפרונטליין, יצאו גם ביטאונים בצרפתית, בספרדית ואפילו בשוודית. לדוגמה, בתל ליטווינסקי (תל השומר), שם חילול רוב המתנדבים, יצא ביטאון בצרפתית בשם "המתנדב" (Le Volontaire). ביחידות שבהן ניכר ריכוז של מתנדבי מח"ל יצאו לעיתים גם ביטאונים נוספים, שלרוב יצאו ביוזמה עצמית.

סוף דבר

ב־7 בינואר 1949, עם סיום מבצע "חורב", תם למעשה חלקה העיקרי של מלחמת העצמאות, והחל שחרור של רוב המתנדבים. בגיליונות האחרונים, שיצאו עם תום הקרבות, הופנתה יותר תשומת הלב לחיים האזרחיים בארץ ולמתנדבים שנשארו בה ששיעורם היחסי עלה עתה, ופורסמו יותר כתבות בנושאי עבודה, התיישבות והכשרה מקצועית.

אנדרטת המח"ל, סמוך למחלף שער הגיא (ויקישיתוף)

1. ב' גשור, "מנגב המערב למערב הנגב", עת-מול 248 (נובמבר 2016), עמ' 27-30.

2. ב' גשור, "המתנדבים מסוף מערב", עת-מול 223 (יוני 2012), עמ' 28-31.

3. J. Heckelman, *American Volunteers and Israel's War of Independence*, New York 1974.

4. D. J. Bercuson, *The Secret Army*, Toronto 1983.

5. J. & C. Weiss, *I Am My Brother's Keeper: American Volunteers in Israel's War of Independence 1947-1949*, Atglen, PA. 1998.